

U njemu je konzervatorij, filharmonija, šest kazališta (opera, opereta, ukrajinska drama, ruska drama, kazalište mladih, kazalište lutaka), mnogo koncertnih dvorana, četiri muzeja, velike knjižnice, domove sportova, zoološki vrt ...

Sada je u suverenoj Ukrajini.

Ima i svoje pisce i svoje probleme.

Ali Harkiv je kozački grad ...

LITERATURA:

1. *Безхутрий Ю.* Хвильовий: проблеми інтерпретації. – Харків, 2003; 2. *Горбачук В.* Барви української мови. – К., 1997; 3. *Дзюба І.* Літературно-мистецьке життя // Історія української літератури ХХ ст.. – Кн.1. – К., 1998; 4. *Кеворкян К.Е.* Первая столица: Рассказы о городе. Публицистика. Очерки. – Харьков, 2002; 5. *Лавриненко Ю.* Розстріляне відродження. – К., 2000; 6. *Маланюк Є.* Нариси з історії нашої культури. – К., 1992; 7. *Німчук В.* Мовознавство на Україні в XIV-XVII ст. – К., 1985; 8. Новый энциклопедический словарь. – М., 2004; 9. *Олефиренко В.В., Олефиренко С.М.* Слобожанская волна. – Донецк, 2005; 10. *Чижевський Д. І.* Порівняльна історія слов'янських літератур: у 2-х кн. – К., 2005; 11. *Beauplan G.* Description de l' Ukraine. - Rouen, 1650.-1651., 1660.-1661; 12. *Conguest R.* The Harvest of Sorrow: Soviet Collectivization and the Terror-Famine. - New York, 1986; 13. *Mejs D.* Ukrajins'kij golodomor - genocid u XX st. - New York-London, 1995; 14. *Sičyns'kyj V.* Čuzynci pro Ukrajinu. - Praga, 1942.

Усачова К.С. (Київ, Україна)

Житіє Марії Магдалини в інтерпретації Наталени Королеви

Стаття присвячена порівняльному аналізу католицьких житій Марії Магдалини («Житіє Марії Магдалини» зі збірки «Золота Легенда» Якоба Ворагінського) та образу Марії з Магдали у творах Наталени Королеви.

Ключові слова: *агіографія, житіє, культ, легенда, образ.*

Статья посвящена сравнительному анализу католических житий Марии Магдалины («Житие Марии Магдалины» из сборника «Золотая Легенда» Якоба Ворагинского) и образа Марии из Магдалы в произведениях Наталены Королевы.

Ключевые слова: *агиография, житие, культ, легенда, образ.*

The article is dedicated to comparative analyses of Catholic lives of saint Mary Magdalen ("The Life of Saint Mary Magdalen" from "The Golden Legend" by Jacobus de Voragine) and image of Mary from Magdala in Natalena Koroleva's works.

Key words: *hagiography, life of the saint, cult, legend, image.*

У творчому доробку Наталени Королеви постать Марії Магдалини належить до наскрізних образів: вона побіжно згадується в оповіданні «Шинкарівна» (20-ті рр.); є одним з другорядних персонажів оповідань «На Лазаревім хуторі» (1935 р.) та «Лік» (1937 р.); змальовується лідером серед жінок-мироносиць в оповіданні «Vespre autem sabbati...» (1934 р.); у романі «Quid est veritas?»

Магдалина відтворена вже як повноцінна головна героїня великого прозового твору. Перш за все, звертає на себе увагу той факт, що фігура Марії Магдалини в усіх названих творах постає незмінною – від зовнішності (неймовірна краса, руде волосся, еллінське вбрання) до змалювання родини (Марта, Лазар, батьки: галилеянин та грекinya) – свідчення того, що образ склався в уявленні письменниці давно, вочевидь, ще замолоду. Щоправда, про Марію Магдалину, як про творчий задум, чи хоча б цікавий для неї образ, авторка не згадує ні в листах, ні у спогадах. Вірогідно, подібне «мовчання» викликане самоочевидністю для письменниці поданого нею тлумачення постагі.

Аналіз образу Марії Магдалини у творах Наталени Королеви дозволяє визначити цілий ряд джерел, що лягли в основу інтерпретації: Біблія, художня література (роман «Марія Магдалина» Г. Даниловського), образотворче мистецтво (канон зображення Магдалини у західноєвропейському живописі, а також антична скульптура). Крім того, в романі «*Quid est veritas?*» сюжетна лінія Марії насичена дрібними, великою мірою «орнаментальними» інтертекстами: давньогрецька філософія (Геракліт, Платон) та поезія (Білітіс, Сафо), античні вірування, юдейський фольклор, історичні факти та побутові деталі (з анналів, хронік та історичних праць), світові (європейські та східні) легенди. Але ключовим джерелом побудови образу Марії Магдалини у текстах Наталени Королеви, у першу чергу – в романі «*Quid est veritas?*», є агіографія.

Агіографія традиційно вважається одним з жанрів літератури, що «відрізняється від біографії релігійною спрямованістю» [7, 204]. Другою за важливістю функцією агіографії і справді є її роль як релігійного читання, проте за метою свого створення та існування вона належить до сакральної (навколо-богослужбової) літератури. Глибинні зв'язки агіографії та культу святих завжди були очевидними. Про це писав ще В. Ключевський, а І. Делеє першим відзначив повну залежність не тільки виникнення, але й існування, розвитку та розповсюдження агіографії від церковного культу. Тож для адекватного тлумачення образу Марії Магдалини важливим є встановлення з яким саме культом пов'язана агіографія, що її використала Наталена Королева, а також зіставлення агіографії, в даному разі – житій Марії Магдалини, з образом у текстах письменниці.

Серед культів, які за тисячоліття постали навколо фігури Марії Магдалини, два є основними. Візантійський, а потім загальноправославний, культ святої пов'язаний передусім з Константинополем, куди у 886 році з Ефесу були перенесені її мощі [3, 456–457]. В основі він має давню традицію, згідно з якою Марія Магдалина після Воскресіння Христа оселилася разом з Богородицею та св. Іваном Євангелістом в Ефесі, де і померла від недуги. Цю традицію згадує у своїх працях Григорій Турський (Gregory of Tours) і Римо-Католицька Церква загалом також віддає їй перевагу. Тим не менш, значно більше у католицизмі розповсюджений культ Марії Магдалини, пов'язаний з Південною Францією: вважається, що мощі святої знаходяться у місті Везле, з її вшануванням також традиційно асоціюється містечко Сент-Марі-де-ла-Мер [1, 144], у XII ст.

агіографічну легенду про тридцятирічне усамітнення Марії було співвіднесено з гротом Сен-Бом (Sainte-Baume) поблизу Марселя і він також зробився одним з ключових місць паломництва, пов'язаних зі святою Магдалиною [8, 152]. Дослідники зазначають, що цей культ розвинувся в XI – XII стт. на основі легенд, за якими Марія Магдалина разом із Лазарем, Мартою та багатьма іншими, зазнавши переслідувань у Палестині, була змушена плисти у човні без керма та весел і лише з Божою допомогою всі вони безпечно дісталися берегів Провансу, де проповідували Євангеліє та хрестили місцеве населення [8, 151]. Легенда має безліч версій, варіюються як імена супутників Марії, так і місце прибуття човна, а також роль кожного з них у євангелізації мешканців різних поселень. Наталена Королева у романі «*Quid est veritas?*» використовує названі легенди, посилаючись у примітках на «аннали римо-католицької церкви» [5, 85]. Історичні документи дозволяють стверджувати напевно тільки те, що євангелізація півдня Франції відбулася у I ст. н. е. [8, 151], тобто, можна припустити, що джерела письменниці мають передусім агіографічний характер і пов'язані саме з католицьким культом святої.

Найвідоміша версія католицького життя Марії Магдалини, де була зібрана та певною мірою уніфікована вся розповсюджена у Середні Віки інформація про неї, належить Якобу Ворагінському. Вміщене у збірці «Золота легенда» (XIII ст.) «Життя Марії Магдалини», що стало основою для подальшої католицької агіографії цієї святої аж до XX ст., можна представити у вигляді тричленної структури: розпусне життя дівчини (сестри Марти і Лазаря) з багатого роду, її знайомство з Ісусом, каяття, приєднання до послідовників Христа, присутність при смерті та воскресінні Спасителя – прибуття до Марселя, проповідь Євангелія, хрещення місцевих мешканців та знаті – тридцятирічне перебування в усамітненні, передсмертна зустріч зі священником, її поховання святим Максиміном (наприкінці життя містяться розрізнені короткі оповіді про померлі дива святої, проте вони не є безпосередньою частиною життя Марії, а становлять, так би мовити, епілог). Цю схему використовує і Наталена Королева, проте будучи «пристрасною «колекціонеркою» різних старих легенд» [2, 180], авторка нерідко послуговується іншими, ніж Якоб Ворагінський, версіями тих самих легенд, зібраних протягом подорожей Південною Європою. Наприклад, в одному з автокоментарів вона зазначає: «За іспанською легендою Магдалина, Марта, Лазар, Маркела, Максимін, Марія-Саломе, Сара й Донатус (усі признані святими римо-католицької церкви) причадили в «барці без весел і парусів» коло Таррагони. Південнофранцузька легенда каже, що причадили вони до берегів Камарги. Вона, певно, має більше підстав, бо історично відомо, що Лазар був першим християнським єпископом у місті Массілії (сьогодні Марсель)» [5, 85], але у тексті роману обидві версії співіснують як дві частини цілого – спочатку човен прибуває до Таррагони, потім пливе до берегів Провансу.

На відміну від східної, православної, традиції, де Марія Магдалина відома передусім як «мироносиця», у західній, католицькій, традиції існує стійке ототожнення Магдалини з Марією, сестрою Марти і Лазаря, які приймали

Христа у Віфанії, а також із грішницею, що в домі фарисея Симона облила ноги Ісуса слізьми та пахощами й отерла своїм волоссям. Важко сказати напевне, звідки бере початок подібне тлумачення євангельських рядків. Так Православна Церква вважає цих жінок абсолютно різними особами. Католицька Церква, спираючись на Св. Григорія Великого (St. Gregory the Great), наприкінці VI ст. н. е. офіційно визнала назване ототожнення, і постать Марії Магдалини, таким чином, перетворилася у масовій свідомості «на знаменний символ каяття та споглядання» [9], а сім демонів, що їх «вигнав» Христос із Магдалини стали синонімом розпусти. Справедливості ради, варто зазначити, що такі Святі Отці, як Амвросій Медиоланський, Ієронім та Фома Аквінат піддавали сумніву тотожність названих постатей, тенденція до розрізнення посилювалася у Європі з початком наукових досліджень біблійних текстів і зрештою призвела до визнання Католицькою Церквою у 1969 році версії Православної Церкви щодо відмінності постатей Марії з Магдали, Марії з Віфанії та безіменної грішниці. Проте півторатисячолітня католицька агіографічна традиція впливала та продовжує впливати на громадську думку значно сильніше, ніж наукові розвідки, тим більше, що власне Євангелія не дають можливості ні остаточно спростувати ототожнення, ні довести ідентичність трьох жіночих постатей, – жодне з двох антитетичних за суттю тверджень не суперечить євангельському тексту. Тож Наталена Королева, для якої Новий Завіт був ідейною та текстовою домінантою її творчості, цілком могла спиратися на відтворену в середньовічній агіографії католицьку традицію ототожнення Марії Магдалини, Марії Віфанської та безіменної грішниці, як на безсумнівний для себе факт.

На відміну від «Життя», біблійна історія Марії Магдалини присутня у «*Quid est veritas?*» та інших творах на рівні ремінісценцій, нерідко поданих крізь призму авторського тлумачення. Жоден з євангельських епізодів, де діє триєдиний образ Марії не відтворюється у текстах безпосередньо, біблійні події відбуваються «за лаштунками» і констатуються героїнею чи очевидцями *post factum*, у спогадах. Найпомітніша зміна акцентів стосується моменту навернення Магдалини, яке в усіх життях відтворюється як форизм, миттєва духовна зміна при погляді на Христа, що зрозуміло, зважаючи на те, що життя цієї святої традиційно належать до кризових (про розкаяних грішників), оскільки навіть у православних текстах мовиться про грішницю, яка після зустрічі з Ісусом змінилася та стала його палкою послідовницею. Наталена Королева, створюючи свій образ Марії, нівелює тавро «грішниці», протиставляючи йому внутрішню силу та розум героїні, тож відповідно змінюється і момент навернення, яке у романі «*Quid est veritas?*» відтворюється як «поступове» («інтенсивний духовний пошук людиною вищих сенсів життя, істини і добра» [6, 167]). Але оскільки змалювання форизму в агіографії спирається на євангельську сцену миропомазання грішницею ніг Христа, письменниця залишає алюзію на такий тип навернення: Марія у своїх спогадах кваліфікує названий епізод як

«переломову хвилину» [4, 142], хоч загалом внутрішня еволюція Марії такого «перелому» не потребує, її духовний розвиток змальований як дуже інтенсивний і самодостатній процес, вона «поступово духовно домагає до глибокої віри, цілковитої довіри Богу і віддання себе йому» [6, 167].

Якщо в цілому порівнювати образ Магдалини у творах Наталени Королеви з «Житієм Марії Магдалини» Якоба Ворагінського, стає очевидним, що письменниця використовує тільки сюжетні елементи життя, тобто агіографічну легенду (легенди) як таку, позбавивши образ необхідних у агіографії, але надлишкових у художніх творах дидактики (авторські відступи, відтворення молитов та звернень святої до Спасителя) та сентиментальності (традиційний настрої для католицьких кризових життів). Ще один цікавий аспект пов'язаний з тим, що Наталена Королева використовує агіографічні легенди, так би мовити, оригінальні, пов'язані винятково з католицьким культом Магдалини. Так дослідники зазначають, що традиційна для багатьох католицьких життів святої оповідь про її пустельницьке життя (піднесення на небеса янголами, довге волосся замість одягу, сповідь перед випадковим священиком) вірогідно була привнесена з агіографії іншої розкаяної грішниці – Марії Єгипетської [1, 144]. Тоді як письменниця використовує агіографічну легенду, за якою Магдалина решту життя прожила в гроті Сен-Бом. Щоправда, у романі можна помітити тенденцію до застосування максимальної кількості мотивів легенд про святу – там, де агіограф вибирає одну версію, що найкраще відповідає його меті та ідеї, Наталена Королева нагромаджує варіанти – таким чином у гроті Марія живе лише тимчасово, а далі відправляється на гору Монтсежур, згідно з «провансальськими та русільйонськими легендами» [5, 107].

«Житіє Марії Магдалини» зі збірки «Золота Легенда» Якоба Ворагінського (байдуже, в оригінальній версії, чи у вигляді однієї з пізніших переробок на її основі) можна назвати ключовим джерелом створення образу Марії Магдалини у творах Наталени Королеви. Але разом з тим, письменниця одночасно використовує різноманітні варіанти тих легенд, які увійшли до тексту життя. Те саме можна сказати про використання авторкою новозавітних даних про Марію: приймаючи як аксіому євангельські (що також входили до будь-якого життя) факти життя святої, Наталена Королева на основі своїх уявлень про героїню інтерпретує те, що в Євангеліях замовчується. Таким чином, якщо в агіографії створюється чіткий одноплановий образ святої, у творах Наталени Королеви образ Магдалини має кілька рівнів розвитку та широкий контекст легенд, які об'єднують приналежність їх до південнофранцузького культу святої.

ЛІТЕРАТУРА:

1. *Аверинцев С.* Софія-Логос. Словник / Сергій Аверинцев. – К.: Дух і Літера, 2004. – 640 с.;
2. *Бабишкін О.* Несподіване, щасливе знайомство / Олександр Бабишкін. – Всесвіт. – 1993. – №2. – С. 176-184;
3. *Библейская энциклопедия* / [труд и издание архимандрита Никифора]. – М.: ТЕРРА, 1990. – 902 с.;
4. *Королева Н.* Quid est veritas? / Наталена

Королева. – Всесвіт. – 1996. – № 3. – С. 109-145; **5.** Королева Н. Quid est veritas? / Наталена Королева. – Всесвіт. – 1996. – № 4. – С. 60-131; **6.** Москалець В.П. Психологія релігії / В.П.Москалець. – К.: Академвидав, 2004. – 240 с.; **7.** Павленко Г. Житійна література / Г. Павленко. – Українська Літературна Енциклопедія: в 5 т. – К.: «Українська Радянська Енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 1990. – Т.2. – С. 204-205; **8.** Ricci C. Mary Magdalene and many others. Women who followed Jesus / Carla Ricci. – Wellwood, North Farm Road, Tunbridge Wells, Kent: Burns & Oates, 1994. – 237 p.; **9.** Mary Magdalene, First Witness of the Resurrection. – <http://elvis.rowan.edu/~kilroy/JEK/07/22.html>; **10.** The Golden Legend (Aurea Legenda) / [Compiled by Jacobus de Voragine]. – <http://www.fordham.edu/halsall/basis/goldenlegend/index.html>.

Шавокиина Н.В. (Київ, Україна)

Трансформація топосу карнавалу в російському та українському постмодернізмі

У статті автор аналізує сутність карнавальної поетики в російській та українській постмодерністській прозі й, аргументуючи тезу про трансформацію в постмодернізмі топосу карнавалу в топос маскараду, досліджує принципи даної трансформації і механізми впливу на неї у творах сучасних російських і українських письменників-постмодерністів.

Ключові слова: постмодернізм, реконструкція, маска, карнавал, маскарад, народна сміхова культура, юродство.

В статье автор анализирует сущность карнавальное поэтики в русской и украинской постмодернистской прозе и, аргументируя тезис о трансформации в постмодернизме топоса карнавала в топос маскарада, исследует принципы данной трансформации и механизмы влияния на нее в произведениях современных русских и украинских писателей-постмодернистов.

Ключевые слова: постмодернизм, деконструкция, маска, карнавал, маскарад, народная смеховая культура, юродство.

The author analyses the main point of Russian and Ukrainian postmodern prose carnival poetics and arguing for the carnival concept transformation in postmodernism to that of masquerade investigates the main principles of this transformation, as well as the mechanisms of influence upon it in contemporary Russian and Ukrainian literary texts.

Key words: postmodernism, deconstruction, mask, carnival, masquerade, popular culture, jurodivy.

Останнім часом досить актуальним в літературознавстві стає феномен карнавалу – і як об'єкт дослідження, і як дійовий інструмент аналізу літератури. До топосу карнавалу і способів його реалізації в художніх текстах звертається все більше літературознавців: вплив карнавалу на сучасну російську літературу відмічали польська дослідниця Г.Янашек-Іванічкова й український вчений Н.Бездзір, питань сутності карнавалу в сучасній українській літературі торкалася Т.Гундорова, неодноразово згадує про безперечність перегуку карнавального сміху з постмодерною деконструкцією і дослідник російського постмодернізму М.Ліповецький.